

Motion till riksdagen 2017/18:3595

av **Jonas Sjöstedt m.fl. (V)**

En socialpolitik för jämlika levnadsvillkor

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	3
3 Socialpolitik och socialtjänsten	5
3.1 Svårt att uppfylla mål och principer	6
3.2 Rättigheter och bemötande	7
4 Våra mål för det sociala arbetet.....	7
4.1 Socialtjänstlagens mål är bra och bör följas	7
4.2 Översyn av socialtjänstlagen	8
4.3 En jämlik socialtjänst.....	9
4.4 En socialtjänst baserad på kunskap.....	10
4.5 En rättssäker handläggning	10
4.6 En väl fungerande tillsyn	11
4.7 Inför lex realia för att visa på konsekvenser av beslut.....	12
4.8 Bättre bemötande	12
4.9 En tillgänglig socialtjänst	13
4.10 Socialarbetare måste ha en bra arbetsmiljö	13
4.11 Socialarbetares kompetens måste tillvaratas	14
5 Fattigdom och ekonomiskt bistånd.....	15
5.1 Fattigdom påverkar hälsan.....	15
5.2 Översyn av arbetet med ekonomiskt bistånd	16
5.2.1 Utvecklingen av ansökningar och avslag måste gå att följa	17
5.2.2 Bistånd bör bedömas utifrån behov	17
5.2.3 Barn bör garanteras ekonomisk trygghet	18

5.2.4 En skälig levnadsnivå bör följa levnadsstandarden i samhället	19
5.2.5 Normen bör ses över	19
5.2.6 Beräkning av inkomster bör ses över	20
5.2.7 En rättssäker och individuell bedömning är viktig	20
6 Stöd till barn och unga.....	21
6.1 Barnets rättigheter.....	21
6.2 Handlägningsprocessen	22
6.2.1 Orosanmälningar	22
6.2.2 Vad det innebär att utredas.....	23
6.2.3 Stöd till barn i utredningsprocessen	23
6.3 Placerade barn.....	24
6.3.1 Att omhänderta ett barn.....	24
6.3.2 Socialtjänstens ansvar för placerade barn	25
6.3.3 Familjehemmen måste vara bra för barn.....	26
6.3.4 HVB måste ge bra vård.....	26
6.3.5 Stödboende får inte bli ett billigare och sämre alternativ	27
6.3.6 Stöd till föräldrar under placering	27
6.3.7 Utbildning för personal som arbetar med barn i utsatthet.....	28
6.3.8 Kompensation till barn som farit illa i samhällets vård	28
6.4 Rättigheter för tvångsomhändertagna barn och unga	29
6.4.1 Sis ungdomshem måste respektera barns rättigheter	29
6.4.2 LVU bör bli en rättighetslagstiftning	30

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en handlingsplan bör tas fram som preciserar hur socialtjänstlagens mål om att främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet ska uppfyllas och bli vägledande i socialtjänstens arbete, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en handlingsplan bör tas fram för hur socialtjänsten ska kunna arbeta mer förebyggande och delta i samhällsplaneringen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att principen om helhetssyn som finns i socialtjänstlagen behöver tydliggöras så att den blir mer styrande i socialtjänstens arbete och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att översynen av socialtjänstlagen bör vara parlamentarisk och att kravet på att förslagen inte får medföra kostnader bör tas bort och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behövs lagstiftning om hur kommuner kan samverka för att ta till vara kompetens på bästa sätt och för att uppnå hög kvalitet i alla kommuners socialtjänst och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur nationell statistik kan tas fram så att en jämlikhetsanalys av socialtjänsten kan göras och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en handlingsplan bör tas fram kring hur socialtjänsten ska arbeta mer forskningsförankrat och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en strategi bör arbetas fram angående hur socialtjänsten kan tillhandahålla tillräcklig kunskap om mäns våld mot kvinnor, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur människors behov av stöd i myndighetskontakter och i socialrättsliga frågor kan tillgodoses för att förbättra rättssäkerheten och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur tillsynen och uppföljningen av socialtjänsten kan förbättras och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att införa lex realia och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att initiera en nationell undersökning av hur människor i behov av hjälp från socialtjänsten upplever hjälpen och bemötandet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur trösklarna för att få hjälp genom socialtjänsten kan bli lägre genom nya organisationsformer för en första linjens socialtjänst, dvs. stödsatser utan myndighetsutövning via öppna mottagningar i samverkan med landstinget, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillsätta en socionomkommission med syfte att minska sjukskrivningar och göra arbetet attraktivt och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur rättssäkerheten för den enskilde och socialtjänstens arbete påverkas av att privata konsulter tas in för utredning med sikte på hur behovet av detta kan minska och tillkännager detta för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en handlingsplan bör tas fram kring hur socialtjänstens arbete ska renodlas så att socialarbetare kan arbeta med socialt arbete, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att utvärdera och ge förslag på hur socialtjänstens arbetsverktyg och teknik kan förbättras samt ansvar för att sprida förslagen bland kommunerna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tilläggsdirektiv bör utformas så att ekonomiskt bistånd ingår i översynen av socialtjänstlagen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur den nationella statistiken kan förbättras så att det går att följa utvecklingen av antalet ansökningar och avslag avseende försörjningsstöd, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas huruvida det s.k. arbetsvillkoret överensstämmer med socialtjänstlagens intention samt om principen om kommunens yttersta ansvar kan följas, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en lagändring bör göras i socialtjänstlagen så att barnets bästa blir avgörande även i arbetet med ekonomiskt bistånd och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas om lagstiftning behövs för att principen om försörjningsplikt inte ska ta ifrån barn deras grundläggande försörjning och tillkännager detta för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur biståndet kan förändras så att det motsvarar en skälig levnadsnivå även vid långvarigt bistånd och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur en lagförändring kan inkludera dator och bredbandskostnader i riksnormen för försörjningsstöd och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur ett ideellt skadestånd ska kunna kompensera även dem med försörjningsstöd och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur en ökad individuell bedömning kan göras inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att arbetet med barn inom socialtjänsten bör anpassas till barnkonventionen och tillkännager detta för regeringen.

28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör undersökas om fristående barnombud går att införa för att tillvarata barns röster när de utreds eller får insatser av socialtjänsten, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
29. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att placeringarna som utförs i dag bör utvärderas med fokus på hur socialtjänsten ska kunna ge barnen en vård som möjliggör att de får samma livsvillkor som andra barn, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
30. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införande av ett nationellt familje- och jourhemsregister bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
31. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett nationellt och regionalt samordnande av informations- och rekryteringsinsatser bör ses över för att öka kunskapen hos allmänheten om behovet av familjehem och tillkännager detta för regeringen.
32. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behöver utredas hur HVB kan arbeta med metoder som är forskningsbaserade och tillkännager detta för regeringen.
33. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av kostnader för köp av externa tjänster vid placering av barn och tillkännager detta för regeringen.
34. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör utredas hur lagstiftningen kan skärpas så att socialtjänstlagens bestämmelse om föräldrastöd till föräldrar vars barn är placerade följs, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
35. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att behovet av utbildning för dem som arbetar med placerade barn inom den sociala barn- och ungdomsvården bör utredas och tillkännager detta för regeringen.
36. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheten att ge ersättning till dem som utsatts för övergrepp och försummelse av allvarlig art efter 1980, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
37. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en översyn skyndsamt bör göras av samtliga ungdomshem i syfte att säkerställa att barns rättigheter tillvaratas och tillkännager detta för regeringen.
38. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen skyndsamt bör ta fram lagförslag på hur LVU kan bli en rättighetslagstiftning och tillkännager detta för regeringen.

3 Socialpolitik och socialtjänsten

De flesta i Sverige har fått det bättre. Men de ekonomiska klyftorna ökar och den grupp som har det sämst ligger kvar på samma nivå eller har fått det sämre. De sociala klyftorna blir allt större, och var en bor och vad ens föräldrar tjänar får allt större betydelse för de barn som växer upp nu. Skillnaderna i hälsa ökar, och hur friska vi är och hur lång livslängd vi har beror på hur mycket vi tjänar och var vi bor.

Under den borgerliga regeringens år vid makten försämrades många av de utjämnande stödsystem som byggts upp under de sista decennierna. Sedan

regeringsskiftet har Vänsterpartiet i samarbete med regeringen fått igenom flera viktiga reformer för att stärka exempelvis a-kassan, sjukförsäkringen, höjt underhållsstödet och barnbidraget, höjt tandvårdsstödet, infört gratis tandvård för unga upp till 23 år, gratis medicin för barn avgiftsfria vårdbesök för äldre och glasögonbidrag för barn och unga etc. Tio årliga välfärdsmiljarder kommer att göra skillnad i sjukvården, skolan och omsorgen.

Dessa reformer behövs för att nå jämlikhet i livsvillkor. Vi har en bostadsmarknad som tyvärr blivit en marknad där bara de rika har råd att bo. Vänsterpartiet har drivit på för ett ökat byggande eftersom vi anser att bostad är en social rättighet. Människor som förut kunde få ett andrahandskontrakt på bostadsmarknaden eller ett socialt kontrakt blir utan då konkurrensen på bostadsmarknaden är hård. Den som förut kunde klara av ett arbete slås ut när arbetsmarknaden är slimmad. Det som förut betraktades som sociala problem, som arbetslöshet och bostadslöshet, som därmed kan lösas med socialpolitiska reformer ses efter åtta år med borgarna vid makten som individens egna problem. I stället för att söka strukturella lösningar läggs ansvaret på individen. ”Det egna ansvaret” är ett mantra som har genomsyrat den socialpolitiska debatten. Vi vill fortsätta arbetet med att föra tillbaka den socialpolitiska diskursen till att åter handla om hur en stark välfärd gör samhället till ett jämlikt land där vi tar ansvar för varandra.

Den nedmontering av socialförsäkringarna och arbetslöshetsförsäkringen som den borgerliga regeringen genomdrev har flyttat över ansvaret till kommunerna, och belastningen på socialtjänsten har därmed ökat. Inom socialtjänsten har en omfattande kris utlösts, och ekonomiska intressen har bidragit till en ideologisk förskjutning mot att lägga ansvaret på individen. Detta har ökat pressen på människor som redan befinner sig i en utsatt situation. Förutom de välfärdsreformer som gjorts har också Vänsterpartiet bidragit till att förstärka resurserna till socialtjänsten med 250 miljoner kronor årligen för att kunna stärka bemanningen, samt till satsningar på kompetens och kvalitet.

3.1 Svårt att uppfylla mål och principer

Det finns ett antal mål och principer som stadgas i socialtjänstlagens inledande målparagraf. Ett exempel på detta är att socialtjänsten ska arbeta förebyggande. Tyvärr saknas i dag möjlighet för socialarbetare att arbeta förebyggande, och de resurser som finns måste i stället läggas på individuella akuta lösningar. När det gäller t.ex. boende har inte socialtjänsten så mycket att erbjuda de hemlösa och bostadslösa som söker hjälp. Socialtjänsten har inte heller skyldighet att tillhandahålla bostäder men däremot ansvaret för akut bostadslöshet; ingen ska behöva sova utomhus. Det gör att dyra placeringar på härbärgen, vandrarhem och hotell ökar, även för hemlösa barnfamiljer som numera bor långa perioder på vandrarhem då socialtjänsten saknar alternativ. Avsaknaden av det förebyggande arbetet gör insatserna både dyrare och mer kortsiktiga. Ibland får en person med beroendeproblematik behandling men har ingenstans att bo efter att den är avslutad och återfaller ofta i missbruk.

Helhetssyn är en viktig princip i socialtjänstlagen som socialarbetare ska jobba utifrån. Tyvärr ser det inte alltid ut så i praktiken eftersom socialtjänsten är uppdelad i enheter utifrån olika sociala problem. Om någon har flera olika problem finns ingen som har helhetssyn och därmed kan ta ansvar för helheten. Om alla enheter också har egen budget vill ofta ingen ta ansvaret då det medför en kostnad, och personer riskerar att bli skickade mellan olika enheter.

En annan princip som är viktig är den om ”barnets bästa”. Socialtjänsten ska alltid ha ett barnperspektiv när barn är inblandade. Vad det innebär att ha ett sådant perspektiv finns det inga givna svar på och de som arbetar med utsatta barn måste i varje fall göra en avvägning mellan olika faktorer. Dessvärre ges socialarbetare inte alltid den tid som behövs för att göra dessa barnkonsekvensanalyser.

Barnperspektivet har också olika tyngd enligt nuvarande lagstiftning. När det rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. I övrigt ska barnets bästa beaktas. När det gäller t.ex. ekonomiskt bistånd har Socialstyrelsen utrett barnperspektivet och kommit fram till att det finns stora brister. Vad som anses vara barnets bästa är också olika inom socialtjänstens olika verksamheter.

3.2 Rättigheter och bemötande

Det kan vara svårt att få hjälp av socialtjänsten i dag. Många får avslag trots att de har behov av såväl insatser som hjälp med ekonomin. Tyvärr finns ingen nationell statistik över antalet ansökningar och andel avslag inom socialtjänsten, så det är svårt att veta både hur stort behovet är och hur många som nekas hjälp. Det är också svårt att veta om avslagen beror på resursbrist och strävan efter att hålla budget, men många socialsekreterare har vittnat om att de tvingas bryta mot lagen och att deras bedömningar inte tas på allvar om de kostar för mycket. Att kommunerna är självstyrande har många fördelar, men det gör också att stödet människor får varierar stort mellan olika kommuner.

Rättssäkerheten i socialtjänstens beslut har varit uppe för diskussion många gånger. Funktionen att både vara till hjälp och stöd för människor och att utöva myndighetsutövning är många gånger svår. Så länge alla får det stöd de vill ha uppstår ofta inget problem. Det är vid avslag och beslut om tvångsvård som rättsosäkerhet kan uppstå. Ambitionen är att människor i kontakt med socialtjänsten ska vara delaktiga i de beslut som fattas och ha insyn i utredningen. Mycket sker skriftligt så har man svårt med språket eller att läsa blir kontakt med myndigheter och domstolar mycket besvärlig. Människor som inte kan svenska ska få hjälp med översättning och tolkning, men får inte alltid det.

Många människor som har kontakt med socialtjänsten upplever att de får bra hjälp men vissa beskriver dåligt bemötande, oförståelse och maktlöshet i mötet. Att utredas innebär att svara på många och kanske privata frågor om sitt liv. Det är viktigt att skapa trygghet i dessa situationer, och personliga möten bör få ta tid. När resursbrist gör att dessa möten inte prioriteras kan bemötandet bli sämre och innebära att situationen blir otrygg. Manualstyrda frågeformulär blir styrande, och relationen mellan människor i utsatthet och socialtjänsten riskerar att bli mycket ojämlig. Även om någon bara behöver tillfällig hjälp med ekonomi eller stöd kring sitt barn är utredningen ofta ingående.

Dessutom har vinstintresset blivit ett incitament för privata företag som numera genomför utredningar inom socialtjänsten, driver olika former av boenden för utsatta människor och annat av stor betydelse för människor i utsatthet. Pengarna hamnar hos privata företag i stället för att gå till det de var tänkta för.

4 Våra mål för det sociala arbetet

4.1 Socialtjänstlagens mål är bra och bör följas

Vår utgångspunkt är att sociala problem skapas av sociala orättvisor. Sociala problem är kopplade till hur samhället ser ut och åtgärdas därför bäst med lösningar på en samhällslevelig nivå. Det är dock individer som drabbas av problemen och en del drabbas hårdare än andra. Socialtjänsten arbetar framför allt med individerna, och det som erbjuds är individuella lösningar. Om någon är arbetslös arbetar socialtjänsten t.ex. med att stärka den individen för att få ett arbete. Det är bra, men arbetslösheten är framför allt ett problem på samhällslevelig nivå och om någon inte kvalificerar sig för något arbete på arbetsmarknaden behöver kanske marknaden förändras så att den inkluderar fler. När den nya socialtjänstlagen kom på 1980-talet var det också tänkt att socialtjänsten skulle verka både på en samhällslevelig nivå och på en individnivå.

I socialtjänstlagens portalparagraf beskrivs de mål som socialtjänsten ska arbeta mot. Målen är att på demokratins och solidaritetens grund främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Det stadgas också att socialtjänsten ska göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen, medverka i samhällsplaneringen och i samarbete med andra samhällsorgan, organisationer, föreningar och enskilda främja goda miljöer i kommunen samt ha uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden. Vänsterpartiet anser att lagen är väldigt bra, och egentligen skulle det räcka med att säga att den ska följas. Men p.g.a. strama ekonomiska ramar, styrsystem inspirerat av "new public management" och en allvarlig kris inom socialtjänsten har socialtjänsten svårt att arbeta i enlighet med lagen. En handlingsplan bör tas fram som preciserar hur socialtjänstlagens mål om att främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet ska uppfyllas och bli vägledande i socialtjänstens arbete. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Enligt socialtjänstlagen ingår det i socialtjänstens uppgifter att arbeta förebyggande och delta i samhällsplaneringen. Vi anser att det är en av hörnstenarna i det sociala arbetet. I de flesta av samhällets funktioner bör socionomers perspektiv tas med i utformningen. Socialtjänsten bör finnas med på kommunledningsnivå när nya bostäder och områden planeras. Vi behöver få bort det fokus som finns på att ändra individer och arbeta med socialt arbete som det är tänkt, ett arbete i skärningspunkten mellan människa och samhälle. En handlingsplan bör därför tas fram för hur socialtjänsten ska kunna arbeta mer förebyggande och delta i samhällsplaneringen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Samtidigt som sakkompetens behöver finnas vill vi ha en socialtjänst som tar ansvar för helheten. I dag är socialtjänsten uppdelad i enheter utifrån olika sociala problem, och samverkansproblem finns. Principen om helhetssyn som finns i socialtjänstlagen behöver tydliggöras så att den blir mer styrande i socialtjänstens arbete. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Översyn av socialtjänstlagen

Det pågår just nu en utredning om framtidens socialtjänst på uppdrag av regeringen. En översyn ska göras av socialtjänstlagen utifrån de problem som finns i lagens uppbyggnad och tillämpning. De grundläggande mål, principer och värderingar som präglar lagen idag ska ligga fast. Det gäller principerna om helhetssyn, kommunens yttersta ansvar, tillvaratagande av den enskildes resurser m.fl. där fokus bl.a. ska ligga på delaktighet, självbestämmande, integritet och rättssäkerhet. Principerna ska ligga till grund för den människosyn som ska gälla inom socialtjänsten.

Vänsterpartiet välkomnar denna utredning och dess fokus på rättssäkerhet och jämlikhet och likvärdighet. Det är också bra att utredaren ska lämna förslag som främjar långsiktigt förebyggande arbete som minskar behovet av individuella insatser. Det blir dock problematiskt att utredningen inte får komma med förslag som medför kostnader, det kan göra det svårt att förändra det nuvarande arbetssättet. Att t.ex. arbeta både förebyggande och på det individuella sätt man gör idag med befintliga resurser kommer att bli svårt för kommunernas socialtjänster. Utredningen är inte heller parlamentarisk, vilket medför att den riskerar att inte få den tyngd som krävs. Översynen av socialtjänstlagen bör vara parlamentarisk, och kravet på att förslagen inte får medföra kostnader bör tas bort. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 En jämlik socialtjänst

Trycket på socialtjänsten har blivit högre i takt med att socialförsäkringssystemet och övriga välfärdssystem försämrats. Samtidigt har det tillkommit politiska mål för socialtjänsten både genom lagstiftning och från kommunens socialnämnd. Det kan handla om att sätta upp tidsgränser för hur lång utredningstiden får vara men att inte tillse att det finns tillräckligt med socialsekreterare för att hålla tidsramen. De senaste åren har förutom kraven på handläggning även lagkraven på mottagande av t.ex. våldsutsatta kvinnor och ensamkommande barn skärpts. Det är tydligt att det tillkommit en mängd arbetsuppgifter för socialtjänsten i och med detta.

I Karlskrona kommun gjorde socialförvaltningen en utredning av resurserna i förhållande till lagstiftning och politiska mål för verksamheten. Man kom fram till att resurserna var för små i förhållande till det som man var lagstadgad att göra och de politiska målen i kommunen. Personalen var för få i förhållande till de antal ärenden som kom in och förvaltningen kom fram till att man under dessa förhållanden inte kunde följa lagen och nå målen utan att få en förstärkning av antal tjänster. Man räknade ut hur många tjänster som behövdes ytterligare för att nå målen. Detta anser Vänsterpartiet är ett föredömligt sätt att kartlägga skillnader mellan resurstilldelning till socialtjänsten och de lagstadgade och kommunpolitiska mål som finns. Vi uppmanar samtliga kommuner att göra sådana kartläggningar.

Det finns också en del hinder för kommuner att samverka mellan varandra och med landstingen. Vissa kommuner är så små att de inte kan täcka alla områden och behöver samverka för att leva upp till lagen. Det behövs därför lagstiftning som underlättar för kommuner att samverka för att ta till vara kompetens på bästa sätt och för att uppnå hög kvalitet i alla kommuners socialtjänst. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Kommunerna är självstyrande, och socialtjänsten har på många håll arbetat fram lokala modeller för hur arbetet bedrivs. Det kan naturligtvis behövas utifrån de olika lokala förutsättningar som finns. Men det blir svårt att uppnå jämlikhet mellan kommunernas socialtjänster. Som det är i dag går det knappt att undersöka om det finns jämlikhet inom socialtjänsten. Vårdanalys (PM 2016:2) gjorde en förstudie för att belysa förutsättningarna för att analysera om det finns omotiverade skillnader mellan olika grupper i befolkningen vid bemötande, bedömning och insatser på socialtjänstens område. De kom fram till att kunskapsläget överlag är bristfälligt, och att det har gjorts väsentligt färre jämlikhetsanalyser av socialtjänsten än av hälso- och sjukvården. Frågorna om jämlikhet och jämställdhet inom socialtjänsten utgör inte heller något etablerat forskningsområde. Det finns inte någon nationell statistik att utgå ifrån då alla kommuner har sina egna datasystem. I syfte att åstadkomma en jämlik, jämställd och likvärdig socialtjänst bör det också gå att jämföra t.ex. restriktivitet och generositet i beslut som fattas av socialtjänsten i olika delar av landet. Det måste också finnas en förutsägbarhet i besluten; den enskilde ska kunna förutse när denne kan förvänta sig hjälp. Med anledning av detta bör det utredas hur nationell statistik kan tas fram så att en jämlikhetsanalys av socialtjänsten kan göras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 En socialtjänst baserad på kunskap

Det är viktigt med kunskapsstyrning av socialtjänsten. Den ska inkludera högskolor och universitet, såväl forskning som grundutbildning. I socionomutbildningen i dag inkluderas inte kunskap om metoders effekter tillräckligt mycket i grundutbildningen. Både socialtjänstens arbete och socionomutbildningen bör vara forskningsförankrade för att alla ska få tillgång till de insatser som visat sig fungera bäst.

Universitetens forskning inom området socialt arbete används inte i socialtjänstens arbete i tillräckligt hög grad. Forskningsstiftelsen Forte som bedriver forskning inom områdena hälsa, arbetsliv och välfärd menar att det tar mycket lång tid innan forskningen tillämpas inom socialtjänstens arbete. Med mycket skilda metoder och utbud av insatser finns en risk för att ojämlikhet uppstår mellan människor som söker hjälp i olika kommuner. Därför bör en handlingsplan tas fram kring hur socialtjänsten ska arbeta mer forskningsförankrat. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Ett område där kunskapen behöver bli bättre inom socialtjänsten är kring mäns våld mot kvinnor. Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet arbetar på regeringens uppdrag med att höja kunskapen på nationell nivå om mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. De anordnar fortbildning för de som arbetar inom t.ex. socialtjänst samt kurser på universitetsnivå. Utbildningarna är frivilliga och riktar sig till studenter och yrkesverksamma som möter våldsproblematiken i sitt arbete.

Lagstiftningen har förtydligats så att socialtjänsten har ett stort ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn. Uppdraget slår även fast att våldsutsatta kvinnor som söker stöd och hjälp ska få det oavsett i vilken kommun de bor. Utvärderingar har visat att det finns skillnader i fråga om vilken hjälp våldsutsatta kvinnor och deras barn får beroende på var de bor. Av Socialstyrelsens enkätundersökningar bland kommunerna framgår att de flesta har information för våldsutsatta kvinnor även om informationens

omfattning och utformning varierar. En majoritet av kommunerna handlägger ärenden i enlighet med gällande lag. Brister finns dock i stödet till särskilt sårbara våldsutsatta kvinnor såsom kvinnor med missbruksproblem, funktionsnedsättning, utländsk bakgrund och personer i samkönade relationer. Det föreligger även brister i olika kommuner, bl.a. när det gäller kunskap om problemens omfattning samt rutiner för samverkan både inom och mellan kommuner. Kunskap rörande hedersrelaterat våld har generellt förbättrats i kommunerna. Samma studie fastslår att det är viktigt att kommunerna har uppföljningsbara mål, kunskap om förekomst av våld samt kompetensutveckling för personalen. Mot denna bakgrund bör en strategi arbetas fram angående hur socialtjänsten kan ges tillräcklig kunskap om mäns våld mot kvinnor. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.5 En rättssäker handläggning

De flesta beslut enligt socialtjänstlagen går att överklaga. I de fall som gäller tvångsvård får personen rätt till advokat, men i övrigt finns ingen rätt till rättsligt stöd.

Socialtjänsten har jurister som bistår handläggarna om ärendet går till domstol. Socialtjänsten är skyldig att hjälpa till att överklaga, vilket personer sällan informeras om. Det kan också vara svårt att som socialsekreterare argumentera mot sitt eget beslut. För att få rätt i domstol krävs dock en rättslig kunskap och argumentation. Socialtjänstlagen är en s.k. ramlag, så det räcker inte heller att läsa den då den bara bestämmer ramarna. Detaljbesluten finns att hitta i prejudikat och liknande, vilket inte är så lätt för gemene person.

Allt som skrivs om personer i kontakt med socialtjänsten ska i journalanteckningar skrivas på ett neutralt sätt. Missförstånd och feltolkningar kan dock lätt uppstå. Den som utreds har rätt att under utredningens gång ta del av journalanteckningar och pågående utredning och inkomma med rättelse om hen vill. Om detta inte sker riskerar myndighetsutövningen att förlora sin rättssäkerhet. Inom framför allt ekonomiskt bistånd där det varje månad sker minst en ny utredning och nytt beslut är det inte alltid som besluten kommuniceras. Vid avslagsbeslut ska alltid skriftligt beslut ges, men det sker inte alltid.

Dessutom är ofta besluten och informationen skrivna på ett krångligt byråkratiskt språk, och alla som har varit i kontakt med någon myndighet vet att det kan vara svårt att förstå vad som står. Då socialtjänsten har fått mer att göra kommuniceras de flesta beslut numera endast skriftligt och att få kontakt med en socialsekreterare för att fråga om innehållet kan vara svårt. I dag finns många människor som har ett annat modersmål än svenska. Trots att det finns regler om att enskilda har rätt till tolk och översättning vid behov skickas de flesta beslut ut på svenska. Även till dem som är helt nyanlända till Sverige. Det gör att anhöriga och barn får hjälpa till i myndighetskontakter, vilket urholkar rättssäkerheten och försätter anhöriga i svåra situationer, speciellt barn.

Med anledning av ovanstående bör det utredas hur människors behov av stöd vid myndighetskontakter och i socialrättsliga frågor kan tillgodoses för att förbättra rättssäkerheten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 En väl fungerande tillsyn

Det är viktigt att människor har någonstans att vända sig om de blivit felbehandlade av myndighetsutövande instanser som socialtjänsten. Det är några av de mest utsatta grupperna i samhället som har kontakt med socialtjänsten och det är viktigt att det finns en fungerande tillsyn. För ett antal år sedan övergick tillsynen av socialtjänsten från Socialstyrelsen till Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Dit kan alla vända sig som har klagomål på såväl myndighetsutövningen som enskilda verksamheter. Myndigheten har också tillsynsansvar för verksamheter som har t.ex. HVB-hem, äldreboenden, missbruksvård m.m.

För barn finns det inte någonstans att vända sig för att klaga. En genomlysning som Nätverket för barnkonventionen gjort visar att inga klagoinstanser är anpassade för att ett enskilt barn ska kunna föra fram klagomål och få stöd i den processen. FN:s barnrättskommitté har gett Sverige återkommande kritik kring att det inte finns någon tillgänglig instans dit barn och unga själva kan vända sig utifrån sina rättigheter i barnkonventionen.

Antalet klagomål på socialtjänsten till IVO har ökat stadigt de senaste åren – sedan 2011 med nära 25 procent. Merparten av de anmälningar och klagomål som har kommit till IVO rör socialtjänstens myndighetsutövning. Det handlar främst om rättssäkerhet, bemötande och dokumentation. 2016 utreddes cirka en femtedel av klagomålen. Endast ett fåtal av besluten IVO fattar leder till någon åtgärd (Tillsynsrapport IVO 2016). De brister som inspektörerna identifierar rör ofta konkreta och observerbara aspekter, ofta med koppling till frågor om hur dokumentationen sköts. Detta indikerar att tillsynen skulle kunna vara ett ännu bättre medel för att kontrollera och styra socialtjänstens myndighetsutövande.

Det är viktigt att det finns en väl fungerande tillsyn av socialtjänsten, speciellt när socialsekreterare själva vittnar om att de inte kan följa lagen p.g.a. bristande resurser. Det bör utredas hur tillsynen och uppföljningen av socialtjänsten kan förbättras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.7 Inför lex realia för att visa på konsekvenser av beslut

Strukturella problem hamnar i socialtjänstens knä trots att denna många gånger inte har möjligt att hantera frågorna och inte heller får resurser att göra detta. Vid brister i myndighetsutövning och utförande inom det sociala arbetet riktas ofta kritiken mot den enskilda socialarbetaren. När de anställda påvisar bristen på resurser blir svaret ofta att både budgeten ska hållas och socialtjänstlagen gälla – vilket i många fall inte går att kombinera.

Fackförbundet Vision har arbetat fram ett system där professionens bedömning blir tydlig. De kallar systemet lex realia, och det bygger på att socialarbetare måste ges formella möjligheter att föra fram sin professionella bedömning både när det gäller situationer kring enskilda personer, konsekvenser av politiska beslut, konsekvenser av förändringar och utvecklingstendenser i samhället. Lex realia innebär en skyldighet och rättighet för socialarbetaren att uttrycka sin professionella bedömning och tydliggör det politiska ansvaret. Möjligheten att införa lex realia bör därför utredas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.8 Bättre bemötande

För att människor ska känna sig trygga och hjälpta är bemötande en mycket viktig faktor. Det är därför viktigt att det i arbetet finns en medvetenhet om maktförhållandet som finns mellan dem som söker hjälp och dem som arbetar. Socialsekreterare behöver få mer tid till reflektion för att bl.a. kunna diskutera problem kring ojämlikhet i maktförhållandet i samband med bemötandet av människor.

Anmälningarna till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har ökat med nära 25 procent på fyra år. Många av dessa anmälningar rör dåligt bemötande. Det saknas nationella undersökningar om hur människor upplever kontakten med socialtjänsten. Vikten av ett brukarperspektiv brukar lyftas i dessa sammanhang. Det är viktigt att försöka ringa in vad som händer i de möten som uppstår mellan socialsekreterare och enskilda. Att det finns ett maktförhållande är ofrånkomligt, men att arbeta i riktning mot socialtjänstlagens mål om delaktighet, självbestämmande och integritet är viktigt. Det är viktigt att undersöka vad som kännetecknar ett bra bemötande, vad som är människors förväntningar på socialtjänsten och vad som handlar om handläggningsrutiner som kan förbättras. Det är mycket som kan spela in i upplevelsen av bemötandet, t.ex. hur väntrummen är utformade, hur man blir emottagen i receptionen, hur socialsekreteraren tar emot etc. Med anledning av detta bör en nationell undersökning initieras av hur människor i behov av hjälp från socialtjänsten upplever hjälpen och bemötandet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.9 En tillgänglig socialtjänst

Många upplever att det är ett stort steg att söka hjälp från socialtjänsten. Det är också krångligt att få hjälp då det alltid behövs ett biståndsbeslut först. Ett beslut innebär myndighetsutövning och det går då inte att t.ex. vara anonym. Det bör därför utredas hur trösklarna för att söka och få hjälp genom socialtjänsten kan bli lägre genom nya organisationsformer för en första linjens socialtjänst, dvs. stödinsatser utan myndighetsutövning via öppna mottagningar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.10 Socialarbetare måste ha en bra arbetsmiljö

Socialsekreterares dåliga arbetsvillkor gör att många socionomer blir utbrända. När varken tid eller resurser finns blir situationen ohållbar och många blir sjuka av stress. En av fyra socialsekreterare lider av psykiska påfrestningar och en av fem av sömnbesvär. Många upplever också oro och ångest, enligt rapporten Arbetsorsakade besvär 2016. Samtidigt har antalet anmälningar om arbetssjukdomar inom yrket ökat med 123 procent under perioden 2014–2015, visar Arbetsmiljöverkets arbetsskadestatistik.

Fackförbunden Vision och SSR har också påtalat att det finns ett stort antal socialsekreterare som drabbats av utmattningssyndrom. Det är en stresssjukdom som kan ge kognitiva svårigheter och även hjärnskador för livet. Afa Försäkrings årliga arbetsskade- och sjukfrånvarorapport visar att psykiska diagnoser som utbrändhet och depression ökar bland långa sjukskrivningar. Bland dem som är långtidssjukskrivna för psykiska diagnoser är kvinnliga socialarbetare allra mest förekommande med 29,7

sjukfall per 1 000 anställda. De flesta socionomer är kvinnor, och förbättring av arbetsmiljön är därför också en viktig jämställdhetsfråga.

Ett annat sätt att hantera stressen det innebär att arbeta med människor i utsatthet är att ”stänga av” empatin och ändra förhållningssätt till den som behöver hjälp. Att arbeta med människor i utsatthet kräver lyhördhet, tålmod, empati och tid för reflektion. Med alltför många ärenden finns det alltid en risk att detta inte hinns med.

För att nå en hanterbar ärendemängd anser t.ex. fackförbundet Vision att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utforma riktlinjer för ett nationellt mått på antal ärenden per handläggare. Detta ska vara ett sammanvägt mått som tar hänsyn till exempelvis personalens erfarenhet och ärendenas komplexitet. Rimlig arbetsbelastning, ett bra administrativt stöd och chefer som har tid att vägleda har en avgörande betydelse för att socialsekreterare ska kunna utföra ett professionellt och rättssäkert socialt arbete. Många känner stort ansvar för människorna de arbetar med och vill kunna göra ett bra arbete.

I mars 2016 blev reglerna kring arbetsbelastning tydligare. Då började Arbetsmiljöverkets föreskrifter för organisatorisk och social arbetsmiljö att gälla. Där står bl.a. att arbetsgivaren ska se till att de arbetsuppgifter och befogenheter som tilldelas arbetstagarna inte ger upphov till ohälsosam arbetsbelastning. ”Resurserna ska anpassas till kraven i arbetet.” (AFS 2015:4 9 §). Det nya regelverket behandlar just de arbetsvillkor som ofta briser för personalen i socialtjänsten. Arbetsgivaren får med dessa en ännu större skyldighet att säkerställa en rimlig arbetsbelastning än tidigare. I samband med att föreskrifterna träder i kraft tar olika aktörer fram forskningsbaserade verktyg för att stödja arbetsgivare att ta sitt ansvar. En socionomkommission bör tillsättas med syftet att minska antalet sjukskrivningar och göra arbetet attraktivt. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Många socialsekreterare flyr till följd av de dåliga arbetsvillkoren inom socialtjänsten och blir konsulter hos företag som ger mycket högre lön. Kommuner tvingas hyra in konsulter till tredubbla priset, vilket utarmar socialtjänsten ytterligare. Pengar som skulle gå till människor i utsatthet går till privata företag. Myndighetsutövning får bara skötas av en myndighet, men då anses det vara tillåtet att utredningar utförs av andra så länge själva beslutet tas av socialtjänsten. Vänsterpartiet anser att detta förfarande är mycket tveksamt. Det bör utredas hur rättssäkerheten för den enskilde och socialtjänstens arbete påverkas av att privata konsulter tas in för utredning med sikte på hur behovet av detta kan minska. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.11 Socialarbetares kompetens måste tillvaratas

De ambitionshöjningar som införs måste efterföljas med tid och resurser. Exempelvis har en ny utredningsform som heter BBIC (barns behov i centrum) införts i socialtjänstens utredningar kring barn. Motivet att införa BBIC var att få en kvalitetssäker handläggning, att alla delar som är viktiga i ett barns liv ska belysas. I praktiken har det inneburit mindre tid med barnen och mer tid att skriva utredningen. Det har samtidigt skurits ned på de administrativa stöd som tidigare fanns.

På 1980-talet började det som brukar kallas för new public management gradvis införas i det offentliga Sverige. Målet var effektivisering genom tydligare styrning, men systemet har kritiserats för detaljstyrning och för att fokusera mer på hur saker görs än

på själva resultatet. Att man har skrivit på rätt sätt och att en utredning är rätt gjord blir viktigare än resultatet för den som utreds. Mer administration och kontroll gör att socialarbetares tid för socialt arbete minskar.

Socialtjänsten använder sig alltmer av detaljreglerade riktlinjer, vilket ger socialarbetare mindre handlingsutrymme i det sociala arbetet. Riktlinjerna är som en slags manualer som ska ge mer likartade bedömningar. Riktlinjerna har gjort att en ”likabehandlingsprincip” kommit att styra mer än ”behovsprincipen”, alltså den om att det sociala arbetet ska utgå från den enskildes behov (Kommunala riktlinjer, Kjellbom 2009). Det innebär att om någon t.ex. söker bistånd till en cykel tittar socialsekreteraren i första hand i riktlinjerna om ett sådant behov kan anses ingå i en ”skälig levnadsnivå” i stället för att utgå från om personen behöver den eller inte. Man ger hellre avslag än bifall om det står så i riktlinjerna eftersom man måste motivera avsteg från riktlinjerna och få godkännande från närmsta chef. En rättvisepincip gör att det anses bättre att ingen får en cykel än att ge bistånd till en cykel till en person.

En ökad administrativ börda och detaljstyrning gör att socialarbetares kompetens inte tas till vara och att den undervärderas. En handlingsplan bör därför tas fram kring hur socialtjänstens arbete ska renodlas så att socialarbetare kan arbeta med socialt arbete. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Medarbetarna i socialtjänsten och sociala verksamheter lägger över hälften av sin arbetstid på dokumentation och administrativt arbete. It-stöd och it-system ska underlätta arbetet. Personalen i socialtjänsten behöver därför tillgång till modern teknik som underlättar arbetet och gör det så effektivt som möjligt. Inflytande över it-systemen ska vara likvärdiga i mans- och kvinnodominerad verksamhet, vilket det inte är i dag.

Regeringen bör ge lämplig myndighet i uppdrag att utvärdera och ge förslag på hur socialtjänstens arbetsverktyg och teknik kan förbättras, samt ansvar för att sprida förslagen bland kommunerna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Fattigdom och ekonomiskt bistånd

I dag ökar klyftorna mellan dem som har ett arbete och dem som inte har det, helt enligt Moderaternas devis om att ”det ska löna sig att arbeta”. Välfärdssystemen har monterats ned, och fler och fler tvingas leva på försörjningsstöd under många år. I dag finns det ca 100 000 personer som har behövt bistånd under lång tid, och en fjärdedel av dessa har haft bistånd i över tio år. Långvariga mottagare av ekonomiskt bistånd ökade från 2006 till 2015 från 14 till 35 procent av bidragshushållen. Kvinnorna tenderar också att i högre grad än männen vara tvungna att leva på bistånd långa perioder (Socialstyrelsen 2016).

Många står också helt utanför välfärdssystemen idag, t.ex. de som lever som papperslösa och EU-medborgare som får försörja sig på dåligt betalda svartarbeten och att tigga. Det har växt fram en ny typ av fattigdom i Sverige som vi inte haft på många decennier där många människor lever i extrem utsatthet.

Det har visat sig att många som t ex utförsäkras inte söker försörjningsstöd utan att de i stället försöker lösa situationen på andra sätt som att minska sina utgifter, arbeta mer, låna från släkt eller vänner. Det finns ett utbrett underutnyttjande av ekonomiskt bistånd. En del vet inte om att de har rätt till komplettering. Många har försökt söka

men gett upp när kraven är för hårda. Förtroendet är väldigt lågt för socialtjänsten i denna fråga, och färre söker stödet om chansen att beviljas det är litet. Många människor anser också att det är skamligt att söka och få bistånd och söker därför inte (Gustafsson 2002).

Den svenska modellen bygger på att trygghetssystem som arbetslöshetsförsäkring och sjukförsäkring ska fånga upp människor. Men långvarigt sjuka stängs i dag ute från sjukförsäkringen. Arbetslöshetsförsäkringen omfattar knappt fyra av tio arbetssökande, och bland ungdomar är det endast en av tio (Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen 2017). Vänsterpartiet vill att socialförsäkringarna ska återuppbyggas så att de som är sjuka och arbetslösa får rätt stöd. Vi har fått igenom viktiga förbättringar under den senaste mandatperioden. Den bortre tidsgränsen i sjukförsäkringen, den så kallade stupstocken, har tagits bort så att människor inte längre kan bli utförsäkrade bara för att dagarna tar slut. Taket i sjukpenningen har också höjts för första gången på många år. Vi har höjt sjuk- och aktivitetsersättningen för de långtidssjuka. Taket i a-kassan har höjts så att alla som har en månadsinkomst upp till 25 000 kronor får ut 80 procent av sin inkomst under de första 100 ersättningsdagarna, och vi har fått igenom bättre regler för a-kassa för deltid.

5.1 Fattigdom påverkar hälsan

Ju högre inkomster en person har, desto friskare är denne och desto längre är den förväntade livslängden. Låga inkomster kan påverka hälsan på olika sätt. För det första får de en direkt effekt på så sätt att knappa ekonomiska resurser begränsar möjligheterna att göra goda val avseende sådant som motion, matvanor, vårdmöjligheter eller information om vad som befrämjar god hälsa. För det andra innebär låga inkomster en låg statusmässig position och att möjligheterna att upprätthålla och etablera sociala relationer begränsas. Inkomster är en viktig social och ekonomisk markör för hur människor positionerar sig statusmässigt. Låg status inskränker möjligheterna att fatta självständiga beslut om sitt eget liv och minskar graden av socialt engagemang.

Ekonomisk stress påverkar såväl den psykiska som den fysiska hälsan. En del av denna stress handlar om att fattigas deltagande i olika sociala sammanhang minskar. Undersökningar har visat att den psykiska hälsan förbättrades signifikant för dem som fått höjningar av ersättningar i jämförelse med dem som inte fått höjningar. Effekten på hälsan var i stora drag jämförbar med den som antidepressiva läkemedel ger.

De största generella hälsovinsterna och den största effekten på ojämlik hälsa kan sannolikt uppnås genom att inkomsterna höjs i lägre inkomstkikt. Detta utpekas också emellanåt som ett av de viktigaste skälen till att samhällen med lägre nivåer av relativ fattigdom i genomsnitt har mer jämlik hälsa (Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa? Bergmark, Åke 2016).

För barn i utsatta familjer finns flera faktorer som avgör vilka förutsättningar som ges i livet. Det kan t.ex. röra sig om arbetslöshet och sjukdom hos föräldrarna. Förutom det har barn som växer upp i familjer med försörjningsstöd sämre hälsa och klarar skolan sämre än andra barn. Att växa upp i fattigdom är att inte ha samma möjligheter som barn som växer upp i rika familjer. Barn med hög social status, mätt som föräldrarnas inkomster och utbildning, uppvisar 40–45 procent lägre risk att skrivas in på sjukhus jämfört med barn med lägst social status.

Under själva uppväxten har barn i socialbidragshushåll väsentligt högre mortalitet och fler inskrivningar på sjukhus än andra barn. Senare i livet är skillnaderna särskilt tydliga för inskrivningar kopplade till psykisk sjukdom. Barn som vuxit upp i socialbidragshushåll har som vuxna en förhöjd risk för social utsatthet och hälsoproblem i termer av alkohol- och drogmissbruk, psykisk ohälsa, suicidförsök och mortalitet. Riskerna är i regel högre för barn uppvuxna i hushåll med långvarigt bidragstagande.

5.2 Översyn av arbetet med ekonomiskt bistånd

Uppgiften att främja jämlikhet i levnadsvillkor är ett av socialtjänstens viktigaste åtaganden. Det innebär att allmänna standardförbättringar för stora grupper inom befolkningen också bör komma de ekonomiskt utsatta till del.

Regeringen har beslutat att göra en översyn av socialtjänstlagen. Det man bl.a. vill se över är problem i tillämpningen av lagen. Socialtjänstlagen är konstruerad som en målinriktad ramlag men med åren har detaljregleringen ökat avsevärt, vilket minskar handlingsutrymmet för såväl kommuner som professionen. Av direktiven framgår dock att ekonomiskt bistånd inte ska ingå i utredningen, trots att detaljregleringen genom rättspraxis är väldigt stor just på det området. Det enda regeringen aviserat är en utredning av hur jämställdheten kan ökas vid handläggning och utbetalningar av försörjningsstöd. Det är självklart en viktig fråga, men det finns många områden som borde ingå i en översyn.

I socialtjänstlagen framgår att ”den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på andra sätt har rätt till bistånd till sin försörjning och för sin livsföring i övrigt”. Målet är att biståndet ska ge en skälig levnadsnivå. Lagen säger ingenting om vad som ska anses vara behov eller inte utan det handlar om att människor ska uppnå en skälig levnadsnivå. Vad det är har kommit att regleras av rättspraxis. Det finns problem med detta, olika domar kan vara motstridiga och vissa domar som t.ex. villkorar biståndet får stor betydelse i socialtjänstens handläggning. Bedömningar ska göras utifrån individuella behov, men utifrån tids- och resursbrist har handläggningen blivit alltmer riktlinje- och manualstyrd. Det finns en mängd problem med dagens system kring hantering av ekonomiskt bistånd. Därför bör tilläggsdirektiv utformas så att ekonomiskt bistånd ingår i översynen av socialtjänstlagen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.1 Utvecklingen av ansökningar och avslag måste gå att följa

Det finns ingen nationell statistik över om antalet ansökningar eller avslag har ökat, vilket är ett sätt att mäta om beviljandet av biståndet blivit mer restriktivt. I de kommuner som har statistik över antalet avslag (t.ex. Malmö och Stockholm) framgår att dessa har ökat. I Stockholm har antalet avslag ökat markant från 2006 fram till 2013 trots att antalet ansökningar har minskat. 2013 fick 82 procent av hushållen avslag någon gång under året, vilket är den högsta nivå som uppmätts någonsin. År 2000 fick t.ex. mindre än hälften av hushållen avslag någon gång under året i staden (Årsrapport försörjningsstöd 2014, Stockholms stad). Man kan misstänka att det finns ett samband mellan minskade kostnader för ekonomiskt bistånd och ett ökat antal avslag i

Stockholm. Lagstiftningen har dock inte genomgått några större förändringar som berättigar ett ökat antal avslag.

Att det saknas nationell statistik kring antalet ansökningar och antalet avslag gör det svårt att följa utvecklingen. Det enda som framgår av Socialstyrelsens statistik är hur kostnaderna för ekonomiskt bistånd utvecklats, vilket inte säger något om huruvida restriktiviteten ökat eller minskat. Därför bör det utredas hur den nationella statistiken kan förbättras så att det går att följa utvecklingen av antalet ansökningar och avslag avseende försörjningsstöd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.2 Bistånd bör bedömas utifrån behov

Socialtjänsten har blivit väldigt belastad när övriga trygghetssystem monterats ned, framför allt de enheter som arbetar med ekonomiskt bistånd. Arbetet med ekonomiskt bistånd har två huvuduppgifter, dels att hjälpa människor med att tillgodose de grundläggande behoven och dels att hjälpa människor att på sikt kunna tillgodose sina behov själva genom arbete eller andra stödsystem. Fokus har lagts på det senare, och många kommuner har lagt stora resurser på att starta egna arbetssökande verksamheter. Det är självklart bra att arbeta mot självförsörjning, men när den principen hamnar i fokus riskerar den akuta situationen som handlar om att människor står utan pengar till mat och hyra att hamna i skymundan.

Försörjningsstödet riskerar också att inte vara det yttersta skyddsnätet om inte behovet står i centrum enligt lagens intention. Socialtjänstens arbete med arbetslösa personer riskerar att fokuseras än mer på arbetslöshet som ett individuellt problem snarare än ett strukturellt. Fokus riskerar också att hamna på de krav socialtjänsten ska ställa på den enskilde för att kunna bevilja ekonomiskt bistånd, i stället för hur man ska kunna ge stöd för att denne ska kunna hitta en annan försörjning.

Att en person inte anses stå till arbetsmarknadens förfogande kan leda till att hela försörjningsstödet dras in. För dem som är arbetslösa har det funnits krav om motprestation sedan 1990-talet, bl.a. genom rättspraxis. En skärpt lagstiftning infördes 2016 som innebar ett förtydligande av redan rådande bestämmelser om att den som inte kan försörja sig men som kan arbeta inte har rätt till försörjningsstöd om den inte står till arbetsmarknadens förfogande.

Bistånd kan nekas även om en person har sökt jobb och deltagit i arbetssökaraktiviteter. När man studerar avslagsbeslut och rättsfall kan man se att kravnivån om vad som anses vara att ”söka arbete” eller att ”delta i arbetsmarknadsåtgärder” har ökat från 1990-talet och framåt. Tidigare räckte det t.ex. med att delta i en verksamhet. Nu ställs kravet om full närvaro en dag, och avslag kan då ges en hel månad för att man är borta en timme. Att söka jobb innebar bara för några år sedan att lämna in listor på arbeten man sökt. I dag krävs ibland också bevis på att man sökt arbetena i form av inskickade ansökningshandlingar. Och det spelar då in i bedömningen hur ansökningshandlingarna ser ut (se t.ex. Förvaltningsrätten i Stockholm 2014-01-22 mål nr 24551-13 och 2014-02-10 mål nr 16171-13).

Då ekonomiskt bistånd villkoras på detta sätt utgår bedömningen inte längre från en persons behov, vilket det stadgas i portalparagrafen att den bör göra. Socialtjänstlagen har också en princip om att socialtjänsten har det yttersta ansvaret om ingen annan tar det. Att införa begränsningar i lagen som den om arbetsvillkoret kan krocka med

principerna i socialtjänstlagen. Det bör därför utredas huruvida det s.k. arbetsvillkoret överensstämmer med socialtjänstlagens intention samt om principen om kommunens yttersta ansvar kan följas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.3 Barn bör garanteras ekonomisk trygghet

Barn har i Sverige ingen egen rätt till ekonomiskt bistånd. Runt 150 000 barn lever på försörjningsstöd genom att föräldrar har låg eller ingen inkomst, många av dem i flera år. I socialtjänstlagens målparagraf finns en princip om barns bästa. Det står att ”barns behov särskilt ska beaktas”, och när det gäller vård- eller behandlingsinsatser ska det som är bäst för barnet ”vara avgörande”. Ett ”barnperspektiv” inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd innebär då att olika perspektiv ska vägas mot varandra och att barnets bästa inte behöver väga tyngst. Det kan innebära att försörjningsstöd nekas med hänvisning till att barnets bästa är att föräldrarna får arbete och tjänar egna pengar. Ur barnets perspektiv torde det vara bättre att dess föräldrar får det stöd och den hjälp de behöver så att de kan stötta barnen på bästa sätt.

I barnkonventionen står det att barnets bästa ska komma i främsta rummet i alla åtgärder som rör barn. Detta är starkare än att barnets bästa ska beaktas. I och med att barnkonventionen ska bli svensk lag bör detta ses över. En lagändring bör göras i socialtjänstlagen så att barnets bästa blir avgörande även i arbetet med ekonomiskt bistånd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet har i samarbete med regeringen höjt riksnormen för barn med 250 kronor mer per månad, vilket är bra. Men ett annat problem med försörjningsstöd är att barn också får avslag på bistånd i dag om föräldrarna får det. Det räcker med att en av föräldrarna inte anses ”stå till arbetsmarknadens förfogande”, så får hela familjen avslag på stöd. Även den del av biståndet som är till för barnen som ska gå till grundläggande behov som boende och mat samt till barnens kläder, fritid etc. dras in. Denna regel handlar om försörjningsplikten och finns inskriven i de flesta kommuners riktlinjer. Den grundar sig på en dom som kom från Regeringsrätten på 1990-talet. Försörjningsplikten är förenlig med principen om att biståndet ska vara det yttersta skyddsnätet. Om en person är gift eller sambo med någon som har inkomst ses det som att personen kan få sina behov tillgodosedda genom denne. Problemet uppstår när denna regel används till att avslå ansökningar om bistånd för familjen.

Att barn drabbas av vad föräldrarna gör kan inte anses stämma överens med socialtjänstlagens intention om alla människors rätt till ekonomisk och social trygghet, eller med principen om barnets bästa. Därför bör det utredas om lagstiftning behövs för att principen om försörjningsplikt inte ska ta ifrån barn deras grundläggande försörjning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.4 En skälig levnadsnivå bör följa levnadsstandarden i samhället

I förarbetena till lagen klargörs att det är de politiska beslutsfattarnas ansvar att säkra följsamheten mellan den skäliga levnadsnivån och den allmänna standardutvecklingen. Eftersom biståndet är utformat för att vara kortvarigt lever många under en skälig levnadsnivå i dag. I relation till vanliga inkomstnivåer har ersättningsnivåerna också successivt fått ett lägre värde över tid. Detta är ett resultat av såväl faktiska policybeslut som kommunal praxis i tillämpningen av regelverket. Begreppet skälig levnadsnivå

infördes i syfte att säkerställa möjligheter för biståndssökande att kunna leva ett drägligt liv, vilket innebar att inte bara livets nödortf skulle tillgodoses utan också möjligheter att leva ett liv som liknade det stora flertalets. Av lagens förarbeten framgår att vad som är att betrakta som skälig levnadsnivå ska avgöras med hänsyn tagen till den standard och de förhållanden som präglar samtiden (prop. 1979/80:1).

När socialtjänstlagen utformades var ett syfte att den enskildes behov på ett tydligare sätt än tidigare skulle utgöra utgångspunkt för rätten till bistånd. Det var inte längre upp till myndigheterna att pröva rätten till ekonomiskt stöd utifrån bedömningar av den sökandes skötsamhet eller tidigare uppträdande. Tillsammans med ökade möjligheter för den sökande att överklaga socialtjänstens beslut bidrog detta perspektivskifte till att stärka socialbidragets status som rättighet. De problem som föranledde behovet av hjälp skulle betraktas som sammansatta och att man skulle undvika att ensidigt anlägga individperspektiv i arbetet. Det fokus på den enskildes behov som förordades i lagen innebar inte att dennes ekonomi skulle underkastas en detaljerad granskning. I stället förväntades bedömningarna bygga på en generell fastställd beräkning av vad biståndet ska räckta till och utbetalas upp till en nivå som den enskildes egna inkomster inte täcker.

Utvecklingen har dock tagit en annan riktning. Framför allt gäller detta hur prövningen av rätten till bistånd har utvecklats i praxis och i vilken utsträckning tankarna om en koppling till den allmänna standardnivån har kunnat upprätthållas.

Att leva på den låga nivå som försörjningsstöd utgör under en kort period kan vara krävande. Men att leva på stödet under lång tid kan vara hälsofarligt. Därför anser Vänsterpartiet att det behövs specifika insatser för dem som fått försörjningsstöd över tio månader. Det bör utredas hur biståndet kan förändras så att det motsvarar en skälig levnadsnivå även vid långvarigt bistånd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.5 Normen bör ses över

En avgörande omständighet i denna utveckling har handlat om fastställandet av socialbidragsnormen, det tänkta riktmärket för biståndets nivå. 1998 infördes en riksnorm som var tänkt att vara en lägstanivå för hela landet. Den har dock kommit att bli en högstanivå i stället för en lägstanivå. Riksnormen omfattar endast vissa kostnader av det som kom att benämnas försörjningsstöd. Vid sidan om riksnormen lades en andra del av försörjningsstödet avseende poster där det skulle göras en individuell skälighetsbedömning av kostnaderna, t.ex. hyra och elkostnader. Även dessa har kommit att schabloniseras av kommunerna i allt högre grad, vilket har kommit att fastställas vara korrekt genom rättspraxis. Riksnormen räknas upp varje år, men klyftan mellan låginkomsttagare och mottagare av ekonomiskt bistånd har ökat kraftigt. (Ekonomiskt bistånd: försörjningsvillkor och marginalisering – ett hinder för jämlik hälsa? Bergmark, Åke 2016).

Sådant som kan tyckas vara självklart att ha tillgång till i dag, t.ex. dator och bredband, ingår inte i normen, även om Socialstyrelsen numera i sina allmänna råd (2013:1) om ekonomiskt bistånd rekommenderar att dator med internetuppkoppling bör ingå i ett hems utrustning. Högsta förvaltningsdomstolen menar i en dom (HFD 2017-05-11) att man med nuvarande lagstiftning inte kan ersätta kostnader för internet med någon av posterna i riksnormen utan att det är att anse som livsföring i övrigt. Det

innebär att sökande själva måste ansöka om bistånd till det, men många vet inte att det går att få och söker därför inte. Det bör utredas hur en lagförändring kan inkludera dator och bredbandskostnader i riksnormen för försörjningsstöd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.6 Beräkning av inkomster bör ses över

Vad som ska räknas som inkomster påverkar också nivån på försörjningsstödet. Det är reella inkomster som ska räknas enligt Socialstyrelsens allmänna råd, men allt oftare räknas även fiktiva inkomster. Den biståndssökande har exempelvis en skyldighet att söka andra förmåner i första hand. Om någon t.ex. inte söker bostadsbidrag kan motsvarande summa dras bort från försörjningsstödet. Detta förfarande har godkänts genom rättspraxis.

Även ideellt skadestånd räknas som inkomst vid beräkning av försörjningsstöd. Det innebär att om ett brottsoffer får skadestånd dras motsvarande summa bort från försörjningsstödet. Det innebär att den compensation som är tänkt att ett brottsoffer ska få uteblir för dem med ekonomiskt bistånd. Därför bör det utredas hur ett utdömt skadestånd ska kunna kompensera även dem med försörjningsstöd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2.7 En rättssäker och individuell bedömning är viktig

Socialtjänsten måste handlägga alla ansökningar på ett rättssäkert sätt. Vissa menar att det ökade trycket lett till att hanteringen har gått från att vara rättighetsbaserad till att anpassas efter budgeten. SSR:s ordförande i Stockholm, Malin Fröjmark, säger i en intervju att hon hört många vittnesmål från socialsekreterare som säger att fokus läggs på att budgeten ska gå ihop i stället för på de sökandes behov av hjälp. Detta gör att många socialsekreterare som arbetar med ekonomiskt bistånd har slutat. På socialtjänstkontoren mäts hur många som beviljas ekonomiskt bistånd och det ses som en positiv utveckling när siffrorna pekar nedåt. Detta behöver dock inte betyda att behoven minskat utan snarare om att hindren för att få hjälp har blivit allt fler. (<https://www.etc.se/inrikes/socialsekreterare-larmar-budget-gar-fore-behov>).

Ju svårare det är att söka bistånd, desto färre söker (Gustafsson 2002). I Stockholm har t.ex. vissa stadsdelar begränsat mottagandet av nya ansökningar till speciella telefontider. I receptionerna tar de inte emot ansökningar eller hjälper till att boka tid hos handläggare om man inte redan är inne i systemet. Genom att bara ta emot per telefon blir det svårt för icke svensktalande, som måste ordna hjälp för att ta kontakt. För vissa med psykisk ohälsa kan det också vara svårt att prata i telefon.

I telefon får man svara på en mängd frågor för ett första avgörande av huruvida man har rätt till bistånd. Detta besked ges muntligt. Trots att människor muntligt ansöker om bistånd behandlas inte samtalet som en ansökan och inget skriftligt beslut lämnas. (Se socialtjänstinspektörernas granskningar av ekonomiskt bistånd i vissa stadsdelar i Stockholm 2010 och 2011). Det gör att besluten inte går att överklaga, vilket minskar rättssäkerheten.

Om personen blir godkänd på telefonmottagningen får denne komma på ett personligt möte. Där ges information om vad man kan söka bistånd till och inte. Om socialsekreteraren säger att det inte går att få bistånd till vissa saker finns det en risk att människor inte söker om det de behöver eftersom de litar på en myndighetsperson.

Detta trots att det enligt socialtjänstlagen går att ansöka om allt; det finns inga begränsningar.

Det är alltid en individuell bedömning som ska göras. Ibland krockar det med en manualstyrd första bedömning. Ett exempel på detta är att en av de första frågorna är om en person är gift. En del som är nyanlända kanske är gifta, men har sin make/maka kvar i hemlandet där de väntar på uppehållstillstånd p.g.a. anknytning. Om de svarar att de är gifta vid första samtalet finns det risk för att de inte ens får göra en ansökan utan hänvisas till makens/makans försörjningsansvar. Om de får ansöka kan de få avslag om de inte kan bevisa att maken/makan inte har möjlighet att försörja dem. Det finns rättspraxis som stadgar att en person kan få bistånd även om makens/makans inkomster inte kan redovisas, om det inte går att få fram tillförlitliga handlingar från det landet, vilket ofta är fallet med t.ex. Somalia.

Ett annat problem rör bostadsrättsinnehavare och villaägare som därmed innehar stora tillgångar. Det kan vara rimligt att en person som äger en bostad inte får försörjningsstöd utan anmodas sälja den och därmed själv kunna försörja sig. Men problemet är att personer kan hamna i akut bostadslöshet och tvingas till dyra och kortsiktiga boendialternativ som snabbt gör att ett eventuellt överskott från en försäljning tar slut. Därför finns det möjligheter för socialtjänsten att ge ekonomiskt bistånd trots att någon har en bostadsrätt. Socialstyrelsen skriver i sina allmänna råd: ”En villa eller en bostadsrätt bör endast betraktas som realiserbar tillgång, om en försäljning bedöms kunna ge ett intäktsöverskott som motiverar åtgärden och det finns möjlighet att ordna annat boende. Även om ett överskott talar för en försäljning kan en sådan vara olämplig av andra skäl.” Då Socialstyrelsens råd inte är bindande behöver dock inte socialtjänsten följa dem. De flesta kommuner har som rutin att ge avslag om någon äger sin bostad, vilket också brukar godkännas av domstolarna eftersom det inte finns tydlig rättspraxis om detta. Vänsterpartiet anser att större hänsyn ska tas till konsekvenserna av att tvingas sälja sitt boende och bli bostadslös, speciellt när barn finns i hushållet. Det samma bör gälla för personer som äger och är beroende av en bil för att t.ex. vara aktivt arbetssökande. Med anledning av ovanstående ska individuella bedömningar göras utifrån den situation den sökande befinner sig i. Det bör utredas hur en ökad individuell bedömning kan göras inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Stöd till barn och unga

6.1 Barnets rättigheter

Alla barn har speciella rättigheter enligt barnkonventionen. Vänsterpartiet är mycket positivt inställt till det pågående arbetet med att inkorporera barnkonventionen i svensk lagstiftning. Sverige har på olika punkter fått återkommande kritik av FN:s barnrättskommitté för hur vi följer, eller snarare inte följer, barnkonventionen. Även om lagstiftningen inte är på plats än så torde vårt undertecknande av konventionen samt regeringens avsikt att göra barnkonventionen till lag innebära att regeringen även för en politik som genomsyras av ett starkt barnperspektiv och hänsyn till barnets bästa.

Under de senaste åren har regeringen i stället fört en politik som på ett antal områden tvärtom kränker eller inskränker barns rättigheter, t.ex. genom den nya restriktiva asyllagstiftningen och att barn fortfarande, trots stark kritik från FN-organ, placeras i häkten och åläggs restriktioner som i princip innebär isolering och avsaknad av mellanmänsklig kontakt. För Vänsterpartiet är rättighetsperspektivet centralt. Barns rättigheter, och alla barns lika rättigheter, måste värnas mycket tydligare. Barnrättsorganisationer som Bris, Barnombudsmannen och Barnrättsbyrån larmar om att arbetet med barn inom socialtjänsten inte alltid följer barnkonventionens bestämmelser.

Vänsterpartiet anser att det är viktigt att resurser tillförs för att stärka barns rättigheter. Vi har därför tillsammans med regeringen fått igenom en satsning på 250 miljoner kronor årligen som ska stärka socialtjänstens insatser till barn och unga som far eller riskerar att fara illa. Arbetet med barn inom socialtjänsten bör anpassas till barnkonventionen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.2 Handläggningsprocessen

6.2.1 Orosanmälningar

Ett av socialtjänstens viktigaste arbetsområden är att se till att barn och ungdomar som bor i kommunen växer upp under trygga och goda förhållanden. Om någon misstänker att ett barn far illa kan detta anmälas till socialtjänsten. De som arbetar med barn i t.ex. förskola och skola har anmälningsplikt. Föräldrar kan också ansöka om stöd från socialtjänsten. Det finns ingen nationell statistik över anmälningar av barn som riskerar att fara illa. Om fallen läggs ned, utreds eller vilka insatser som görs för barnen, registreras inte heller. Socialstyrelsen fick 2012 i uppdrag att undersöka antalet anmälningar och inledda utredningar. De konstaterade att statistiksystemen i kommunerna var så olika att det inte gick att få fram säker statistik. Antal anmälningar, antal barn/unga och antal utredningar det undersökta året 2010 uppskattades till ca 140 000 anmälningar, 60 000 barn och 30 000 inledda utredningar i riket. De gav förslag på en förordningsförändring så att kommunerna skulle bli skyldiga att kunna lämna statistik kring detta. Tyvärr har inget hänt. 2015 konstaterade dock Socialstyrelsen att antalet anmälningar ökat genom regional och lokal statistik. Hälso- och sjukvårdens personal anmäler fortfarande i mindre omfattning än vad som kan vara motiverat. Utifrån detta väcks frågan om det finns tillräckliga kunskaper bland yrkesverksamma som möter barn i sin verksamhet om vad anmälningsskyldigheten innebär.

Eftersom nationell statistik saknas är det också svårt att undersöka vilka riskfaktorer som finns gällande barn som riskerar att fara illa eller vad som ökar anmälningsbenägenheten. Av Socialstyrelsens utredning från 2012 framgår dock att personer med ekonomiskt bistånd samvarierar med anmälningarna. Analysen visade ett relativt starkt positivt samband på kommun- och stadsdelsnivå mellan ekonomiskt bistånd å ena sidan och anmälningar å den andra. Det innebär att barn till ekonomiskt utsatta har en större risk att bli utredda av socialtjänsten. Detta skulle behöva undersökas närmare.

6.2.2 Vad det innebär att utredas

När en anmälan gjorts kan socialtjänsten först göra en förhandsbedömning där de undersöker om den information de fått in vid en anmälan är allvarlig och om barnets behov behöver utredas. Sedan beslutas om en utredning ska inledas och då påbörjar socialtjänsten en utredning direkt. Den ska gå fort och den ska vara avslutad senast inom fyra månader. De som utredningen handlar om ska få reda på det samt få information om hur utredningen går till. Ibland räcker det med ett par samtal med barnet och föräldrarna/vårdnadshavarna för att göra en utredning, ibland krävs det att socialtjänsten tar kontakt med personal på t.ex. skola, förskola, eller andra viktiga personer i barnets liv. Socialtjänsten får ta kontakt med personer de tycker är nödvändiga för att utreda den unges situation och behov av insatser även om barnet eller vårdnadshavaren inte vill att de personerna ska kontaktas. Dock ska utredningen så långt det bara går genomföras i samarbete med familjen.

2013 infördes vissa nya bestämmelser i socialtjänstlagen och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) som var ämnade att stärka stödet och skyddet för barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. Socialstyrelsen har utrett hur de nya bestämmelserna påverkat socialtjänstens arbete (Nya bestämmelser för den sociala barn- och ungdomsvården – Uppföljning av 2013 års ändringar av SoL och LVU, 2015). Resultaten pekar på att de nya bestämmelserna har medfört ett utökat fokus på barnets bästa generellt inom den sociala barn- och ungdomsvården, och det verkar finnas en stor medvetenhet om att ett barns bästa ska vara avgörande vid beslut som rör barn. Samtidigt verkar den nya bestämmelsen om att ett barns bästa ska vara avgörande inte ha lett till några större förändringar i socialtjänstens arbetssätt.

I förarbetena uttalas att bedömningen av barnets bästa ska vara en process i flera steg samt att det är viktigt att socialtjänsten dokumenterar de analyser som ligger till grund för bedömningen. Sådana barnkonsekvensanalyser var frånvarande i de akter som Socialstyrelsen har tagit del av under uppföljningen. Även vad gäller barns delaktighet och den ändrade lydelsen att så långt det är möjligt klarlägga barns inställning, har uppföljningen visat att socialtjänsten är väl medveten om detta men att den nya bestämmelsen inte har lett till förändrade arbetssätt.

6.2.3 Stöd till barn i utredningsprocessen

Socialtjänsten ska ha ett tydligt barnperspektiv i sina utredningar. De ska t.ex. ha ett enskilt samtal med alla barn där barnet ges möjlighet att berätta om sin situation utan påverkan från föräldrarna. Det enskilda mötet är även ett måste för att säkerställa att barnets röst blir hörd. I samtalen måste trygghet skapas så att barnen känner sig fria att berätta hur de har det. I Socialstyrelsens uppföljning av de nya bestämmelserna för den sociala barn- och ungdomsvården (2015) har det framkommit att socialsekreteraren under en utredning har möjlighet att träffa ett barn endast en eller kanske två gånger, vilket inte kan vara tillräckligt för att barnet ska känna sig tryggt och vilja berätta om sin situation.

Socialtjänsten kan inte neka barn och ungdomar att ha någon med sig i kontakten med socialtjänsten och ska vara lyhörd för att barn och ungdomar som besöker dem vill ha med sig någon som de har förtroende för. Socialtjänsten ska även informera barnen och ungdomarna om denna möjlighet. Trots ett förtydligande i lagen från 2013 framgår

av en utredning av Socialstyrelsen att endast hälften av socialsekreterarna hade som rutin att informera om detta.

Alla barn har inte heller någon annan vuxen som de kan ta med sig på sådana möten. Det finns kommunala initiativ runt om i landet med lokala barnombudsmän, men de flesta har en mer strategisk, övergripande roll. Vissa tar emot samtal från barn och för klagomål vidare inom kommunen. Det behövs dock någon som kan hjälpa och företräda barn med alla frågor som rör deras rättigheter. Socialtjänsten bör erbjuda barn ett fristående ombud som ser till att barnet får sina rättigheter tillgodosedda och att de blir lyssnade på. Det bör undersökas om fristående barnombud går att införa för att tillvarata barns röster när de utreds eller får insatser av socialtjänsten. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3 Placerade barn

I dag är minst ett barn i varje skolklass någon gång under sin uppväxt placerat på familjehem eller institution. Förra året handlade det om ca 30 000 barn som var placerade av socialtjänsten. Ensamkommande flyktingbarn är inte med i den siffran då endast barn med personnummer finns med i statistiken. Antalet barn som omhändertas och vårdas utanför hemmet i Sverige ökade kraftigt under 1990-talet, samtidigt som den slutna institutionsvården delvis ersattes av familjehemsvård och HVB-hem. De senaste åren har placeringarna ökat. Pojkar är oftare heldygnsplacerade än flickor, och ökningen över tid är också större för denna grupp (Socialstyrelsen 2017).

Ett barn blir placerat antingen med stöd av socialtjänstlagen (SoL) eller lagen om vård av unga (LVU). Placeringar enligt SoL bygger på frivillighet och innebär att föräldrarna och barnet lämnar sitt samtycke till placeringen. LVU är en s.k. tvångslag som används när föräldrarna motsätter sig en placering och socialtjänsten bedömer att barnet ändå måste placeras eftersom det finns ”en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas”. Ett barn omhändertas antingen p.g.a. brister i hemmiljön (70 procent av fallen) eller p.g.a. den unges eget beteende (25 procent av fallen). För 5 procent är orsaken en kombination (Socialstyrelsen 2015).

6.3.1 Att omhänderta ett barn

Att ta beslut om att omhänderta ett barn är en av de mest ingripande åtgärder samhället kan göra. Separationer mellan barn och föräldrar har generellt allvarliga konsekvenser, och de innebär att satsningarna måste ligga på det förebyggande arbetet. Det gäller satsningar på skolan, förskolan, fritidsaktiviteter, hälso- och sjukvården, men också insatser som kan hjälpa barn och föräldrar i individuella fall. Detta mot bakgrund av de entydiga kunskaper som finns om att det är socialt utsatta föräldrars barn som får sina barn omhändertagna. Precis som det finns ett samband mellan vilka barn som det anmäls oro för och ekonomisk utsatthet finns det en koppling mellan ekonomiskt utsatta föräldrar och omhändertagna barn. Många av föräldrarna saknar arbete och är bidragsberoende. Barnkonventionen ställer stränga krav på staten att behandla barn som är omhändertagna eller placerade i samhällsvård på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde. Institutionsplacerade barn och ungdomar är en utsatt samhällsgrupp som ofta vårdas mot sin vilja genom det offentligas maktutövning. Det handlar om krav på delaktighet, rättssäkerhet, integritetsskydd och barnets bästa, flera

principer som är skyddade i svensk grundlag och i internationell rätt. Socialtjänsten måste som samordnare av samhällets insatser för barn och unga som utsatts för våld och övergrepp vara mer känd, synlig och tillgänglig för barnen.

6.3.2 Socialtjänstens ansvar för placerade barn

Om socialtjänsten fattar ett beslut om att placera ett barn utanför hemmet ska alltid en vårdplan upprättas, även om vården ska ges under frivilliga former. Vårdplanen ska beskriva de övergripande målen med vården, vilka insatser som behövs och på vilket sätt den unges umgänge med föräldrar, vårdnadshavare och närstående ska ordnas. Vårdplanen ska även innehålla den unges eller vårdnadshavarens synpunkter på planen. En vårdplan bygger på det material som insamlats i samband med utredningen. Även om det är socialnämnden som beslutar om innehållet i vårdplanen är det viktigt att den enskilde utifrån ålder och mognad får vara med i planeringen. Forskning visar att den unges delaktighet i planeringen av vården är en av framgångsfaktorerna för insatsen (Nya bestämmelser för den sociala barn- och ungdomsvården – Uppföljning av 2013 års ändringar av SoL och LVU, 2015).

Ett barn som en gång blivit omhändertaget har en högre risk för kriminalitet och missbruk, risk att själv bli bidragsberoende och större risk för dålig hälsa och självmord. Även tandhälsan är sämre än hos andra barn. Ju äldre ett barn är när det omhändertas, desto större risk för ohälsa finns. De som är äldre placeras också i högre grad på institution än de yngre. Placerade barn har också högre risk för oavslutad skolgång. 30 procent av kommunerna har ingen samverkan mellan socialtjänsten och skolan, vilket gör det svårt att följa upp och stötta barnen som många gånger har en bristfällig skolgång. 60 procent av långtidsplacerade pojkar har inga, ofullständiga eller låga betyg från årskurs nio jämfört med 20 procent av dem som inte varit omhändertagna (Socialstyrelsen 2015). Ett barns skolgång avgör ofta hur det går senare i livet. Många omhändertagna barn har tidigare haft ett svagt stöd hemifrån och inte fått hjälp med läxor osv. Socialtjänsten bör därför ta större ansvar för placerade barns skolgång.

Socialtjänsten ansvarar också för att en genomförandeplan, den s.k. behandlingsplanen, upprättas. Både vårdplanen och behandlingsplanen ligger till grund för de uppföljningar av vården som ska genomföras varje halvår. Tyvärr verkar denna bestämmelse inte efterlevas enligt Socialstyrelsens uppföljning (2015). Som en förstärkning av barns rättigheter infördes 2013 en lagändring om att placerade barn ska ha en särskilt utsedd socialsekreterare som enbart följer vården av barnet. Syftet med bestämmelsen var att garantera att det under hela den tid som vården pågår finns en person som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge för att se till att barnet eller den unge får god vård. Av förarbetena framgår att barnets socialsekreterare så långt det är möjligt bör ha en självständig ställning i förhållande till familjehemmet eller HVB, dvs. inte handlägga frågor som rör villkoren för uppdraget mellan socialtjänsten och hemmet. Dessvärre visar en uppföljning av Socialstyrelsen att denna bestämmelse inte följts, vilket kan leda till att missförhållanden i vården går oupptäckta. Att det inte finns en särskild socialsekreterare är särskilt vanligt bland de ensamkommande barnen eftersom många kommuner organiserar sitt arbete så att det är en eller flera socialsekreterare som arbetar uteslutande med de ensamkommande barnen. De har då ansvar för alla kontakter som rör barnets placering, dvs. med barnet och även med familjehemmet eller HVB.

Även andra lagförändringar skedde 2013 för att tydliggöra samhällets ansvar för de barn som omhändertags. Tyvärr visar Socialstyrelsens uppföljning av förändringarna att de nya bestämmelserna inte påverkat socialtjänstens arbete så som förväntats. Bristen på resurser anges som en anledning till detta (Nya bestämmelser för den sociala barn- och ungdomsvården – Uppföljning av 2013 års ändringar av SoL och LVU, 2015). Barnen i samhällets vård behöver få samma livsvillkor som andra barn. Placeringarna som utförs i dag bör utvärderas med fokus på hur socialtjänsten ska kunna ge barnen en vård som möjliggör att de får samma livsvillkor som andra barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3.3 Familjehemmen måste vara bra för barn

De flesta av de omhändertagna barnen placeras i familjehem, det gäller både de barn som placerats frivilligt enligt socialtjänstlagen och de som placerats enligt LVU. Socialnämnden ska i samband med beslut om placering ingå avtal med den som nämnden avser att anlita som familjehem, som har den direkta omvårdnaden om barnet. Socialstyrelsens uppföljning (2015) visar dock att socialnämnden inte alltid ingår avtal med de familjehem som har rekryterats via ett företag. I stället ingår socialnämnden avtal med företaget. Detta kan leda till att det är oklart vilket ansvar och vilka uppgifter familjehemsföräldrarna respektive socialnämnden har eftersom nämnden inte kan ha samma inflytande över och insyn i avtalsvillkoren som särskilt ska reglera barnets behov av stöd och skydd under placeringen. Barnet riskerar därmed att inte få det stöd och de insatser som han eller hon behöver.

Vissa familjehem tar kontinuerligt emot flera barn från olika kommuner. I dessa fall blir familjehemsverksamheten i sig den huvudsakliga sysselsättningen. Sådana familjehem frångår grundtanken med att ett familjehem ska vara som en ”vanlig familj”. I dag finns det ingen övergripande bild av hur det ser ut i landet. Ett nationellt register skulle vara till hjälp vid kontrollen av antalet barn i olika familjehem. Ett register skulle även göra det möjligt att över tid kontinuerligt följa utvecklingen beträffande både familje- och jourhem. I dag finns ingen som har överblick över hur många barn familjehemmen tar emot. Om ett familjehem inte fungerat bra kan inte heller andra kommuner få reda på det som det ser ut i dag. Därför bör införande av ett nationellt familje- och jourhemsregister utredas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Bristen på familjehem är ett ständigt problem. Risken blir därmed stor att socialtjänsten tvingas göra avkall på de höga krav som ska finnas. Vänsterpartiet anser därför att rekryteringsarbetet behöver ta ny fart. Ett nationellt och regionalt samordnande av informations- och rekryteringsinsatser bör ses över för att öka kunskapen hos allmänheten om behovet av familjehem. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3.4 HVB måste ge bra vård

Den näst vanligaste placeringen är hem för vård eller boende (HVB) varav de flesta drivs i privat regi. Inspektionen för vård och omsorg (IVO 2013) har uttryckt oro över att HVB i stor utsträckning använder metoder som inte passar för barn och unga och som dessutom saknar vetenskapligt stöd. Att många verksamheter inte alls har redovisat några namngivna behandlingsinsatser eller definierade förhållningssätt är både

anmärkningsvärt och oroväckande. Sedan IVO:s kritik har det tydliggjorts att detta är en del av kvalitetsarbetet och egenkontrollen. Verksamheterna ska i sin egenkontroll också analysera hur de placerade personerna har getts möjlighet till delaktighet och hur deras erfarenheter hämtats in och beaktas, vilket är positivt. Det behöver även utredas hur HVB kan arbeta med metoder som är forskningsbaserade. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Det finns inte heller några speciella utbildnings- eller erfarenhetskrav på personal som anställs vid HVB, vilket kan bli ett problem. Det är viktigt att personal på HVB har kännedom om och förstår de behandlingsinsatser som verksamheten använder. Granskningen visar att hälften av personalen saknar utbildning med inriktning mot vård och behandling av barn och ungdomar och att drygt en tredjedel saknar utbildning utöver gymnasiet. Det är endast föreståndaren på HVB som har krav på högskoleutbildning med ett innehåll som är relevant för den verksamhet som ska bedrivas, krav på erfarenhet av liknande verksamhet och att vara personligt lämplig för uppgiften.

HVB-sektorn har sedan flera år haft en stor del privata aktörer. Det går inte i dag att få tydliga svar på om privat verksamhet är bättre eller sämre för de placerade än den offentligt drivna. Däremot kan det konstateras att de privata hemmen till stor del ägs av vinstutdelande företag som inte återinvesterar överskottet av skattepengarna i verksamheten. Vänsterpartiet ser inga skäl till att detta ska få fortgå och vill därför begränsa möjligheterna att göra vinst på HVB. När många ensamkommande flyktingbarn kom samtidigt hösten 2015 höjde många privat drivna hem priserna till orimliga nivåer. Socialtjänsten hade inget annat val än att betala eftersom de enligt lag måste placera barnen. Därför bör en översyn av kostnader för köp av externa tjänster vid placering av barn göras. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3.5 Stödboende får inte bli ett billigare och sämre alternativ

Stödboende infördes som ny placeringsform för barn och unga den 1 januari 2016, men enligt Socialstyrelsens delrapport är det fortfarande relativt få barn som placeras i sådan form (Socialstyrelsen 2016). Bakgrunden till reformen är enligt proposition 2015/16:43 att det behövs fler placeringsalternativ, särskilt en mindre ingripande insats för barn och unga. Stödboende är en placeringsform för barn och unga i åldern 16–20 år som bedöms kunna bo i eget boende med anpassat stöd. Målgrupperna som avsågs var ensamkommande flyktingbarn och andra som behövde mindre ingripande insatser och stöd.

Ensamkommandes förbund menar att stödboende kan vara ett bra alternativ till HVB, som inte passar för alla, men att stödboendena generellt behöver mer resurser än de får i dag. Stödboende har i alltför stor utsträckning kommit att ses som ett billigare alternativ till HVB. Stödboende borde ha samma krav på föreståndare som HVB, enligt BO, som också betonar vikten av stöd från vuxna på boendena. De lyfter också behov av tydlighet kring vad som händer när placeringen upphör, något de anser saknas i dagens bestämmelser om stödboenden (se även motionen Ett värdigt och välkommande mottagande av ensamkommande barn [2017/18:V241]).

6.3.6 Stöd till föräldrar under placering

De flesta längre placeringar orsakas av att föräldrarna har problem, och föräldrarnas situation förvärras inte sällan när barnen kommer i samhällsvård. Föräldrarna behöver eget stöd för att kunna hjälpa sina barn på bästa sätt. Ofta fortsätter barnen att ha kontakt med sina föräldrar under placeringen och deras mående påverkas av hur föräldrarna har det även om de placerats utanför hemmet. Därför bör det utredas hur lagstiftningen kan skärpas så att socialtjänstlagens bestämmelse om föräldrastöd till föräldrar vars barn är placerade följs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3.7 Utbildning för personal som arbetar med barn i utsatthet

Att arbeta med placerade barn på institution är ett komplicerat och ansvarsfullt arbete som ofta innebär svåra bedömningar och som kan vara livsavgörande för barn, ungdomar och föräldrar. Att socialsekreterare som arbetar med barn har tillräcklig kompetens och erfarenhet är ett självklart krav, och 2014 kom nya lagbestämmelser om behörighet för att utföra socialsekreterares arbetsuppgifter inom socialtjänsten. En lägsta utbildningsnivå infördes motsvarande socionomexamen eller annan relevant examen.

Med tanke på hur utsatta placerade barns livsvillkor är, både under placeringen och under resten av livet, bör det även finnas utbildningskrav på dem som arbetar med placerade barn. Det är svårt att rekrytera, och utbildningssatsningar kanske behöver göras på den personal utan utbildning som redan finns. Därför behöver behovet av utbildning för dem som arbetar med placerade barn inom den sociala barn- och ungdomsvården utredas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.3.8 Kompensation till barn som farit illa i samhällets vård

Vanvårdsutredningen är en oerhört viktig dokumentation av hur ett stort antal barn och unga utsattes för mycket allvarliga kränkningar, grova försummelser, sexuella övergrepp och våld när de stod under samhällets beskydd. Försummelserna och övergreppen sträcker sig in i närtid. Utredningen har intervjuat personer som redogjort för vanvård som pågått under placeringar i den sociala barnvården mellan 1922 och 2003.

Upprättelseutredningen fick sedan i uppdrag att föreslå hur de personer som utsatts för vanvård skulle kunna få upprättelse och lämnade sitt betänkande i februari 2011. Förslagen handlade om en process i tre delar: ett erkännande av det som hade hänt och en ursäkt, kompensation till dem som utsatts samt åtgärder för att förhindra upprepning. Utredningen föreslog en ersättning på 250 000 kronor till dem som utsatts för övergrepp och försummelse av allvarlig art. Först beslutade regeringen att ingen ersättning skulle betalas till dem som vanvårdats. Efter protester ändrade man sig och beslutade om en enhetlig ersättning på 250 000 kronor för dem som utsatts för vanvård, övergrepp och försummelse av allvarlig art. Efter att överenskommelsen om ersättning blivit klar hölls en ceremoni där talmannen, å hela Sveriges vägnar, bad de drabbade om ursäkt i Stockholms stadshus den 21 november 2011.

Ersättning omfattar bara dem som utsattes för övergrepp före 1980. Årtalet fanns med i regeringens direktiv till Upprättelseutredningen och prövades därför aldrig. De som utsatts för vanvård och försummelse av allvarlig art när de omhändertagits av

samhället och placerats på institution eller familjehem efter 1980 ställs på detta sätt helt utanför möjligheten till ersättning. Det har dock skett allvarliga övergrepp även efter 1980. Därför bör möjligheten att ge ersättning till dem som utsatts för övergrepp och försummelse av allvarlig art efter 1980 utredas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För att undvika upprepning av den vanvård som skett bör förslaget ovan om barnombud också vara till för placerade barn och ungdomar så att de kan vända sig dit med eventuella klagomål på vården. Ombudet ska också ha rätt att driva ärenden i domstol för att utverka skadestånd till barn som är i samhällets vård. Det senare ska kunna komma i fråga när de myndigheter som har ansvar för barnets vård försummat sitt ansvar.

6.4 Rättigheter för tvångsomhändertagna barn och unga

6.4.1 Sis ungdomshem måste respektera barns rättigheter

Statens institutionsstyrelse (Sis) är en statlig myndighet som bedriver individuellt anpassad tvångsvård och behandling av ungdomar med allvarliga psykosociala problem. Deras uppdrag gällande ungdomar är att ge dem bättre förutsättningar för ett socialt fungerande liv utan missbruk och kriminalitet. Placeringen sker på socialtjänstens uppdrag och ungdomarna vårdas enligt LVU. Det finns 24 särskilda ungdomshem med knappt 700 platser för akutplacering, utredningsplacering och behandlingsplacering. De flesta platserna är låsbara. De tar också emot ungdomar som har dömts till sluten ungdomsvård när de är i åldern 15–17 år. Det är ett tidsbestämt straff som ungdomarna avtjänar på ungdomshemmen. Den maximala strafftiden är fyra år.

De senaste åren har hårresande fakta uppdagats vid granskningar av hemmen. Barn har varit avskilda från andra ungdomar i flera år utifrån en bestämmelse som heter ”vård i enskildhet” som använts på felaktiga grunder. Ungdomshemmen har upprepade gånger också fått kritik angående isolering. Isoleringsceller får bara användas i extrema undantagsfall och aldrig som bestraffning. Det har gjorts flera granskningar som visar att isolering använts på helt felaktiga grunder. Det ledde till att Statens institutionsstyrelse (Sis) för ett antal år sedan ändrade rutinerna och lovade bättring. Men fortfarande kan barn och unga bli isolerade utan att det finns lagligt stöd för det. Motiveringar kan vara att det var platsbrist eller att ungdomarna inte gör som de är tillsagda och gör motstånd när personalen försöker tvinga dem. Både Justitieombudsmannen och Inspektionen för vård och omsorg har tidigare kritiserat Statens institutionsstyrelse för att personal tvingar ungdomarna att vara på sina rum utan lagligt stöd. Ändå finns det många exempel på att barn isoleras efter att ha vägrat gå in på sina rum.

Nedläggning och fasthållning är andra metoder som används. Minst 167 gånger förekom det att barn och unga blev nedlagda och fasthållna av personal på ungdomshem i Sis regi under 2015 enligt en annan granskning. Det kan ibland vara motiverade åtgärder vid t.ex. konflikter, men i nästan hälften av fallen var det personalen som först var fysisk mot den unge genom att till exempel föra denne till rummet, vilket eskalerat och lett till nedläggningar.

2016 genomförde IVO flera inspektioner av Lövsta ungdomshem, och i samtal med ungdomar framkom uppgifter om fysiskt våld och verbala kränkningar. Barn som bott

där har bl.a. fått slag med handflator i bakhuvudet, blivit nypta i bröstet och utsatts för verbala kränkningar av anställda. Flickor har fått håfulla kommentarer om sin vikt och hållits isolerade på sina rum när de, enligt anställda, ”uppträtt flamsigt”. Även en anställd psykolog kontaktade IVO och berättade om fysiskt övervåld. Avslöjandena ledde till att tre avdelningar på hemmet tillfälligt stängdes, och den tidigare institutionschefen valde att lämna sin post. Även andra anställda med olämpligt beteende har fått lämna ungdomshemmet. IVO pekade i beslutet på att barn på ungdomshemmet inte fått en trygg och säker vård utan i stället utsatts för fysiska övergrepp och allvarliga kränkningar. Från Sis sida har man medgett brister och lovat ett antal åtgärder. Tyvärr tyder IVO:s fortsatta granskningar på att problemen kvarstår.

De senaste fyra åren har antalet placeringar på Sis ungdomshem fördubblats. Många av placeringarna utgörs av ensamkommande flyktingbarn. Det finns ingen samlad statistik över var alla placeras, det är bara de olika kommunerna som vet hur många som är placerade på något av Sis ungdomshem. Ensamkommande flyktingbarn placeras ihop med ungdomar som har problem med missbruk och kriminalitet. Personal på bl.a. Bärby ungdomshem ger flera exempel på placeringar på låst avdelning p.g.a. relativt ringa förseelser och hyser en stark oro för ungdomarnas rättssäkerhet. De menar att ungdomshemmet inte är anpassat för ensamkommande. Ensamkommandes rättigheter hamnar i fara när socialtjänsten önskar låsta placeringar för att undvika rymningar under asylprocessen. Av de intagna ensamkommande på Bärby har socialtjänsten beskrivit 72 procent som avvigningsbenägna. Sis egna rapporter generellt bekräftar också denna förskjutning från vård till förvar (Socialpolitik nr 2014).

En översyn bör skyndsamt göras av samtliga ungdomshem i syfte att säkerställa att barns rättigheter tillvaratas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6.4.2 LVU bör bli en rättighetslagstiftning

I de senaste rekommendationerna till Sverige uppmanar FN:s barnrättskommitté Sverige att utförligt reglera förfaranden som rör omhändertagande av barn från sina familjer och säkerställa att omhändertagande alltid noga utreds, är förenligt med barnets bästa och används som en sista utväg.

2015 kom slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71) om att stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för de barn och unga som ändå måste tvångsvårdas enligt LVU. Den kom fram till att barnen inom den sociala barnvården måste ha rätt till en säker, trygg och kvalitativ vård. Förslagen innebär i sin helhet ett nytt förhållningssätt till barns rättigheter i lagstiftningen. Av rättssäkerhetsskäl är det viktigt att en lag som reglerar så ingripande åtgärder som tvångsvård har en tydlig, begriplig och pedagogisk struktur. Ambitionen måste vara att utformningen av lagen är så tydlig att barn och unga samt deras anhöriga och närstående kan överblicka de regler som styr vården och förstå innebörden av dem.

Eftersom barnkonventionen ska bli svensk lag är det också viktigt att reglerna om tvångsvård för barn tar ett tydligt avstamp i barns rättigheter precis som utredningen föreslår. Enligt barnkonventionens artikel 20 har ett barn som berövats sin hemmiljö rätt till särskilt stöd och bistånd från statens sida. Vidare ger artikel 25 barn som omhändertagits av behöriga myndigheter rätt till omvårdnad, skydd eller behandling av sin fysiska eller psykiska hälsa och regelbunden översyn av den behandling som barnet

får och alla andra omständigheter rörande barnets omhändertagande. För att samhället ska kunna tillgodose barns rättigheter måste det finnas en tydlig tanke med de olika vårdformerna så att placerade barn och unga får den vård och det stöd de har behov av och rätt till.

Regeringen bör skyndsamt ta fram lagförslag på hur LVU kan bli en rättighetslagstiftning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Jonas Sjöstedt (V)

Jens Holm (V)

Linda Snecker (V)

Maj Karlsson (V)

Karin Rågsjö (V)

Mia Sydow Mölleby (V)